

Obhajoba společné evropské měny

Jean-Claude Casanova

► To cite this version:

Jean-Claude Casanova. Obhajoba společné evropské měny. Cahiers du CEFRES, Centre Français de Recherche en Sciences Sociales (CEFRES), 2012, Společné pohledy na Evropu, pp.86. halshs-01490582

HAL Id: halshs-01490582

<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01490582>

Submitted on 15 Mar 2017

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Cahiers du CEFRES

N° 14, Společné pohledy na Evropu
Jacques Rupnik (Ed.)

Jean-Claude CASANOVA
Obhajoba společné evropské měny

Référence électronique / electronic reference :

Jean-Claude Casanova, « Obhajoba společné evropské měny », Cahiers du CEFRES. N° 14, Společné pohledy na Evropu (ed. Jacques Rupnik).

Mis en ligne en janvier 2012 / published on : january 2012

URL : http://www.cefres.cz/pdf/c14/casanova_1998_obhajoba_euro.pdf

Editeur / publisher : CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

<http://www.cefres.cz>

Ce document a été généré par l'éditeur.

© CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

Obhajoba společné evropské měny

Jean-Claude Casanova

Připadl mi úkol tuto rozpravu o jednotné měně zahájit, začnu proto upozorněním: jsem přesvědčeným stoupencem politického sjednocení Evropy i jednotné měny. Moje výroky jsou tudíž nutně zaujaté, možná i předpojaté, a moje názory na tuto otázku jsou tímto postojem skryté či explicitně poznamenány. Po tomto upozornění si tedy položíme otázku: z čeho jednotná měna vychází?

Ve snaze dopátrat se jejího původu povedou historici dlouhé diskuse; v úvahách o Evropě je přítomna od počátku šedesátých let; od té doby Evropská komise zvažuje perspektivy monetární koordinace, jednotné monetární politiky, jednotné měny. V letech 1977–1978 nabývají věci přesnější podoby; předsedou komise je tehdy Angličan Roy Jenkins, první předseda komise, který – pokud je mi známo – vytyčil za cíl evropského sjednocení vytvoření jednotné měny. Později prohlásil, že tento nápad dostal v létě 1977, protože se v Bruselu nudil. Nevím, z jakého důvodu se člověk nudí v Bruselu víc v létě než v zimě, ale nudné léto roku 1977 vnuklo Roy Jenkinsovi pocit, že další etapou by mělo být vytvoření měny. Věci se konkretizovaly v rozmezí dubna až června 1978. V březnu 1978 vyhrává ve Francii volby do parlamentu Valéry Giscard d'Estaing a Jenkinsova pozice je posílena. Ve stejné době je Helmut Schmidt v Německu hluboce pobouřen jednak americkou politikou směnného kurzu dolaru, jak ji provádí prezident Carter, jednak odmítavým stanoviskem téhož prezidenta Cartera obhajovat neutronovou bombu, k čemuž se Helmut Schmidt veřejně zavázal, a to dokonce proti významné části svého politického uskupení. Oba tehdejší činitelé, francouzský a německý, nabývají dojmu, že Spojené státy vytvářejí ve světovém monetárním systému nepořádek, a že je tudíž třeba, aby Evropa našla monetární politiku, která bude působit stabilizačně. První studií jsou pověřeny dvě osobnosti, Francouz a Němec; jedním byl Bernard Clapier, guvernér Banque de France, dnes již v důchodu, druhou Němec Schulmann. Clapierovým hlavním cílem bylo znovuvytvoření Svaté říše římské národa německého. Ujal se tohoto úkolu s plným nasazením a nastínil první skicu evropského měnového systému, který byl přijat v červnu či červenci 1978 na francouzsko-německém summitu a vyústil v systém fixních parit kurzů jednotlivých měn. Ten byl navržen v druhé dějinné etapě, v letech osmdesátých, kdy Evropské komisi předsedal Jacques Delors, to znamená po období jednotného trhu. V té době, v letech 1989–1990, francouzský prezident François Mitterand a německý kancléř Kohl usilovali o definování finálního prostředku k oživení evropské integrace, jež uvnitř Maastrichtské smlouvy nabylo podoby budoucí jednotné měny. Takový je tedy pohled z hlediska historie. Jednotná měna byla v podstatě formulována Francouzi, Němci, Belgičany a Holanďany, jádrem tvořícím Evropskou unii, jako přirozené pokračování jednotného trhu.

Základní myšlenka spočívala v tom, že trh je nutně určován měnou. Existuje-li jednotný trh, musí existovat jednotná měna; pluralita měn je svým způsobem zbytečnou komplikací a příčinou nejistot uvnitř trhu. Hledáme-li konkrétní podstatu jevu, jaký je jeho význam? Jednotná měna znamená dvě věci: jednak vnitřní stabilitu směnných kurzů uvnitř zemí měnové unie, jednak přenesení výlučného práva emise peněz na nadnárodní instituci. Oba tyto prvky lze politicky nebo historicky odlišit, v tomto případě jsou však úzce spjaté. Co myšlenka pevného směnného kurzu implikuje? V zemích, které jednotnou měnu přijmou, se následně vytvoří systém relativních cen, systém vzájemných směnných vztahů, které již nebudou modifikovatelné pomocí úprav směnných kurzů. Ceny zde mohou podléhat inflaci, nebo být stabilní, změny kurzu však již systém relativních cen neovlivní. Dnes, v období před zavedením jednotné měny, máme na evropském trhu systém relativních cen, který – ať již respektujeme pravidla evropského monetárního systému, či ne – může být kdykoli modifikován změnami kurzu, a to i bez reálných výkyvů. Přechodem na jednotnou měnu bude systém relativních cen modifikován pouze realitou, náklady, atd., a ne již vnitřními změnami kurzu. Takový je základní princip přechodu na jednotnou měnu.

Druhý bod charakterizující podstatu jednotné měny vychází z historie; evropské státy si totiž mezi 10. a 15. stoletím přivlastnily monopol na emisi peněz. S jednotnou měnou přenesou státy tento mo-

monopol na autoritu, která je nadnárodní, aniž by byla státní, což znamená, že se emise stane monopollem Evropské centrální banky, která bude hrát rozhodující úlohu v určování monetární politiky a důležitou úlohu v určování politiky měnové. Zavedení jednotné měny tak doprovází významná změna politická: jejím vytvořením se doplní federální Evropa o instituci nesporně federální, neboť centrální banka bude vykonávat monopol, který je dnes výlučným právem jednotlivých národních států. Jiné státní nebo svrchované monopoly již zanikly. Dnešní národní státy pozbyly v jistém smyslu monopol zákonodárný: velká část legislativy a výkladu legislativy přísluší jiným autoritám, než národním státům. Pokud jde ale o měnu, bude to znamenat velkou změnu, byť z těchto dvou hledisek nebude pro Evropu novinkou. Pevné směnné kurzy totiž existovaly v Evropě po celé 19. století, ve Francii dokonce až do roku 1936. V Evropě se již objevila i myšlenka, že se stát může monopolu na emisi peněz vzdát. Jistě, týkala se pouze Lucemburského velkovévodství a Belgie, nicméně dva evropské státy se vzdaly monopolu na emisi a vytvořily specifickou finanční jednotku, belgicko-lucemburskou měnu. Přestože se tedy nejedná o inovace zcela výjimečné, vzhledem k tomu, že se týkají velkého počtu zemí, a to zemí v měřítku Evropy poměrně významných, představuje jednotná měna inovaci prvořadou (pochopitelně za předpokladu, že k jejímu zavedení dojde).

Podstatu jevu můžeme definovat následovně: na jedné straně fixace vzájemných směnných poměrů bez možnosti měnit relativní ceny pomocí nástrojů monetární politiky, na straně druhé postoupení výsadního práva emise a monetární politiky jiné instituci. Tato významná událost, k níž dojde za předpokladu dodržení určitých podmínek a stanoveného kalendáře, je uvedena ve smlouvě. Musím říci, že je to nejlépe koncipovaná, nejúplnější a nejsystematičtější část Maastrichtské smlouvy, neboť je dílem guvernérů centrálních bank a různých měnových výborů, které v průběhu osmdesátých let pracovaly souběžně s Evropskou komisí nebo Radou. Dohoda tedy obsahuje neobyčejně uspořádaný a promyšlený úsek zabývající se monetárními otázkami, kde se počítá prakticky se vším; na druhé straně se ale smlouva poněkud překvapivě vyznačuje určitou zvláštností, totiž tím, že ti, kteří ji koncipovali, nedůvěřiví vůči některým vládám a veřejnému mínění, do ní začlenili automatický systém zavazující k plnění určitých výsledků. Připomíná to tak trochu Dantovo peklo, kde se poutník, dříve než do něj vstoupí, vzdává veškeré naděje: po podpisu smlouvy nezbyvá, než se po dobrém či po zlém ke společné měně připojit. Podle kalendáře vypadá systém následovně: v roce 1990, který byl rokem první etapy, byly země povinny liberalizovat pohyb kapitálu a zorganizovat monetární spolupráci; tato etapa je ukončena. V druhé fázi, počínaje 1. lednem 1994, se počítalo se vznikem Evropského měnového institutu, předchůdce Evropské centrální banky, který měl přechod na jednotnou měnu připravit technicky. Evropský měnový institut byl vytvořen, v jeho čele stojí vynikající belgický ekonom maďarského původu. Třetí, rozhodující etapa, mohla být dokončena buď v roce 1996, nebo automaticky v roce 1997. Smlouva totiž stanoví: „Do 31. prosince 1996 mohou státy, členové Rady, kvalifikovanou většinou rozhodnout za prvé o tom, kdo je způsobilý zúčastnit se EMU, a za druhé o tom, které ze způsobilých zemí se jejími členy skutečně stanou – v této věci neexistuje právo veta, neboť smlouva je dokonalá.“ K tomu je nutné dobrozdání Evropského parlamentu, dobrozdání Komise a dobrozdání Evropského měnového institutu, tato tři dobrozdání jsou však pouze konzultativní. Jestliže Rada zjistí, že určitý počet kritérií byl splněn, kvalifikovanou většinou rozhodne o členství té které země v měnové unii. Pokud k rozhodnutí nedojde do konce roku 1996, smlouva automaticky předpokládá zavedení jednotné měny k 1. lednu 1999 a státům v Radě ukládá povinnost do konce roku 1997 rozhodnout, které státy dodržely nebo dodržují stanovené podmínky, a stávají se tudíž členy měnové unie. Nyní je tedy lhůta závazná. V roce 1996 existovala určitá volnost, v roce 1997 bylo třeba rozhodnout, které země budou k 31. prosinci způsobilé a které ze zemí k tomuto datu způsobilých se stanou v roce 1999 členy měnové unie. K 1. lednu 1999 budou směnné kurzy příslušných evropských měn pevné, pevné s definitivní platností; k 1. lednu 2002 zmizí ještě existující národní bankovky a k 1. červenci 2002 budou národní měny zničeny a nahrazeny novými bankovkami, které se ostatně již připravují.

Bankovky euro nejsou příliš krásné. K těmto bankovkám se váže příhoda, zajímavá z historického hlediska: byly předloženy dva návrhy a oba byly zamítnuty. Podle jednoho, jehož jsem byl stoupencem, měly být na bankovkách jako emblematické postavy zobrazeny velcí duchové Evropy; všechny

politické osobnosti, které obvykle prosluly tím, že vedly válku proti jiné evropské zemi, musely být opomenuty; počítalo se s tím, že bude vybrán Goethe, Cervantes, Dante, velcí umělci nebo vědci, atd. Podle druhého návrhu měly být na bankovkách vyobrazeny krajiny a evropská umělecká díla. Zvítězila však podezřivost a oba návrhy byly zavrženy; mnozí totiž neshledávali normálním, aby na bankovkách 100 euro byl vyobrazen Goethe a na bankovkách 25 euro Cervantes; šlo o náhodný výběr, protože ale počet zemí převyšoval počet géníů, vznikly problémy. Na stejné obtíže se narazilo i při výběru krajin. Bylo tedy rozhodnuto, že krajiny nebo umělecká díla budou jakousi syntézou evropského ducha. Bude vytvořena rekonstituce gotiky, rekonstituce baroka, tedy abstrakce evropských dějin. Nápad zvolit výjimečného člověka, výjimečnou krajinu se natolik dotýká ducha univerzality, který charakterizuje moderní svět a odmítá jakoukoli odlišnost, že naše monetární autority vznešeným gestem zavrhlly osobnosti a krajiny a uchýlily se k tomu, co rozděluje nejméně, tedy k abstrakci.

Určili jsme kalendář a stanovili omezení, nyní se podívejme na ekonomický obsah. Nebudu široce rozvádět kritéria, smlouva stanoví, byť ne příliš striktně, pět povinností: za první nízkou míru inflace, za druhé rozpočtový schodek, který nepřekročí 3% HDP, za třetí státní dluh, nepřesahující 60% HNP, za čtvrté respektovat princip evropského měnového systému a po dobu předchozích dvou let se nevychýlit ze stanoveného flukтуаčního pásma své měny a za páté úrokové sazby, které se nesmí lišit o více než 2% od úrokových sazeb tří zemí s nejnižší inflací. Podstatou této filozofie je, že země musí mít velmi nízkou inflaci, co nejnižší možné úrokové sazby se zřetelem ke všeobecné konjunkturální situaci a rozpočtové deficity a zadluženost se musí pohybovat v uvedeném pásmu. V době, kdy byla smlouva koncipována, se to zdálo být poměrně snadno dosažitelné, teprve konjunktura ukázala, jak je to obtížné. Tato kritéria musí být vykládána ve svých vývojových tendencích a jejich existence nevylučuje svobodné posouzení Rady. Znamená to, že existuje možnost politického posouzení. Ta je omezena textem smlouvy, od které se lze odchýlit jen do určité míry, právě tak jako událostí, k níž došlo na německé politické scéně. Pokud bude totiž Německo určeno jako země splňující kritéria a způsobila stát se členem měnové unie, musí toto rozhodnutí předložit oběma německým komorám. Rozhodnutí německého Nejvyššího soudu totiž obsahuje požadavek, aby kritéria byla v souladu s ustanoveními německé ústavy, ve velké míře podporujícími stabilitu cen a s ní související závazky. Působí to tak trochu, jako kdyby si Německo vytvořilo ústavní normu o stabilitě, umožňující kdykoli ověřit, že veškeré mezinárodní závazky, které na sebe bere, jsou s touto vnitřní ústavní normou, vlastní německému systému, v souladu.

Podívejme se na to z hlediska politického. Rada Evropy má i při jisté vůli v interpretaci přesně stanovené hranice; podmínky směnného kurzu a míru inflace většina zemí usilujících o vstup do měnové unie rychle splní; potíže budou s deficitem a mírou zadluženosti. Již dnes víme, že Belgie nedokáže splnit kritérium 60% míry zadluženosti. Pokud jde o deficit, je možné, že některé země, k nimž patří Francie, případně Německo, nebudou přesně na 3%, ale mírně je překročí. Vzhledem k tomu, že deficit rozpočtu má tendenci se každým rokem k 3% hranici o něco přiblížit, může Rada považovat podmínku za splněnou, a to i přesto, že míra deficitu je zatím o něco vyšší. Bude-li tedy hodnocení probíhat tímto způsobem, a pokud rozhodnutí potvrdí německý parlament, může být při dodržení kritérií přijato do měnové unie Německo, Francie, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, a pokud o to bude stát, i Dánsko, které podmínky splňuje, ale požívá klauzule opting-out, to znamená, že se může rozhodnout nevstoupit do měnové unie hned, dokonce do ní nevstoupit nikdy. Podmínky může splnit také Irsko a bezpochyby i některé další země, zejména Itálie a Španělsko; Rakousko se mezi tyto země bez potíží zařadí v roce 1999. Tolik tedy o podmínkách.

Nyní se podívejme na různé politické problémy, které tu vyvstávají. V první řadě, zda k události dojde. Druhým problémem je za účasti koho, třetím je diskuse o hospodářské politice, buď odlišné od politiky monetární, nebo ji doplňující, čtvrtá diskuse se týká politiky rozpočtové. Takové jsou čtyři hlavní politické problémy určující diskusi ve Francii, v Německu, a jak se domnívám, i jinde. Bezpochyby budou zajímat i Českou republiku, jež bude rovněž v krátké době stát před problémem vstupu do evropského měnového systému. Budou lhůty stanovené Maastrichtem dodrženy? Domnívám se, že v lednu 1999 bude jednotná měna platit pro omezený počet zemí, jistý si ale nejsem. Jsem ochoten se vsadit, žádná záruka ale podle mého názoru neexistuje, jen vysoká pravděpodobnost.

Zvažme politické aspekty. Co může tento postup zbrzdit? Za prvé případný katastrofální vývoj konjunkturální situace v Evropě. Tím by se měnilo i výše uvedené celkové politické hodnocení. Přestože je to málo pravděpodobné, za tohoto předpokladu by mohlo dojít k rozhodnutí o odkladu a stanovení nové lhůty. Můžeme očekávat významné politické události v souvislosti s ukončením volebního období? V blízké budoucnosti se uskuteční troje důležité volby, první z nich v Anglii; ty jednotnou měnu neovlivní. Ohlašované vítězství labouristů a velmi pravděpodobná porážka konzervativců – ve Francii jsem stoupencem pravice, ale z celého srdce si přeji porážku konzervativců v Anglii a do úspěchu labouristické strany vkládám velké naděje – budou znamenat, pokud se tak stane, vítězství pro proevropsky laděné politiky na kontinentě, byť je labouristická strana jen umírněně evropská. Nicméně rozhodla, a na to bych chtěl upozornit, posílit nezávislost Centrální banky Velké Británie. Právě to je třeba připomenout, protože tatáž labouristická strana, která ji v roce 1945 znárodnila, dnes ve svém programu uvádí, že banka bude směřovat k nezávislosti. Navíc anglická labouristická strana oznámila, že deficit by neměl v žádném případě překročit 2,5% HNP, což představuje daleko lepší ukazatel, než stanoví maastrichtské kritérium, tj. 3%. Rozhodla rovněž, že státní dluh by neměl překročit investiční výdaje a že běžné výdaje nebude v žádném případě možné financovat ze státních půjček, což je v dějinách evropského socialismu nebyvalá novinka. Anglická labouristická strana tedy přijala ortodoxní rozpočtová kritéria a tím i kritéria Maastrichtské smlouvy.

Druhou zemí, kde bude končit volební období a uskuteční se nové volby, je Německo. Tyto volby mohou vývoj samozřejmě změnit, zdá se však málo pravděpodobné, že by většinu získala koalice Německé socialistické strany a Zelených, kteří se ke sjednocení Evropy staví nepřátelsky. Lze o tom uvažovat, očekávat to, ale procento pravděpodobnosti je velmi malé. Pokud ve volbách v Německu zvítězí Socialistická strana, zvítězí pravděpodobně na mnohem evropštější platformě, než z jaké vycházejí ekologové. A konečně třetí ukončení volebního mandátu: ať je výsledek zákonodárných voleb ve Francii jakýkoli, v evropské politice ke změně nedojde – jejími hlavními francouzskými tvůrci byli totiž pánové Mitterrand a Bérégovoy. V jistém smyslu je tedy smlouva inspirována socialisty. Proto se nedomnívám, že by francouzská Socialistická strana mohla svou politiku revidovat. Obecně lze říci, že evropské socialistické a křesťansko-demokratické strany setrvávají na „profederální“ nebo „proevropské“ pozici. Myslím, že od voleb velké změny očekávat nemůžeme. Přesto se v současné době v Evropě šíří antievropská nálada, mnohem silnější než kdykoli předtím, a evropské sjednocení, stejně jako jednotná měna, mohou být významnou částí veřejného mínění zpochybněny. U tohoto problému nedůvěry vůči budování Evropy či snížení důvěryhodnosti celého projektu po pádu komunismu se příliš nezdržím; abych se ale neodchýlil od tématu, rád bych upozornil, která část evropské veřejnosti se staví k jednotné měně nepřátelsky.

Existují tři významné kategorie odpůrců, vůči nimž musíme být obezřelí: profesori, bankéři a odpůrci Německa. Proti jednotné měně se staví značná část profesorů; jejich argumenty považuji za zavádějící, profesori však zaujímají v moderních sekularizovaných společnostech stále významnější roli a mají určitý vliv v tisku. K jednotné měně zaujímají nepřátelský postoj vzhledem k vlastním investicím do výuky makroekonomiky. Přechíst III. knihu Kapitálu je vskutku velmi obtížné a profesori, kteří se k takové investici odhodlali, zůstanou marxisty po zbytek života. Mnoho ekonomů se navíc učilo, že monetární politika je nezbytným nástrojem, tudíž, jak ze samotné definice vyplývá, nástrojem bez něhož se nelze obejít. Jiní ekonomové se domnívají, že alfou a omegou ekonomického myšlení je poptávka a variabilita směnných kurzů. Myšlenka, že některé problémy lze vyřešit zvýšením poptávky, byť by to vyvolalo zvýšení cen, a že problém schodku obchodní bilance je možné vyřešit manipulací se směnným kurzem, je součástí právě té implicitní teorie ekonomů, které se mnozí profesori ekonomie nehodlají zříci. K tomu přistupuje i skutečnost, že přestože posledních padesát let neznamenal pro Anglii z hlediska jejího rozvoje dějinný triumf, neboť anglická průmyslová výroba je dnes nižší než průmyslová výroba v Itálii, anglické ekonomické myšlení slavilo úspěchy v celém světě. Pro ty, kteří byli vychováni v anglickém systému, či od něj odvozeném systému americkém, je zjištění, že Anglo-Američané triumfovali na univerzitní půdě, zatímco Němci ve skutečnosti, krajně nepříjemně. Ekonomickou realitu posledních padesáti let představují spíše Němci a Japonci, kteří prohráli válku, ale zvítězili hospodářsky. Důležitý je tedy technický pokrok, práce, organizace práce, investice a na-

bídka. Vzhledem k tomu, že keynesiánské myšlení zdůrazňuje význam poptávky, inflace, různorodosti a variability směnných kurzů, narážíme u profesorského sboru na silný odpor přiznat svou vlastní porážku a sochu Keynesovu nahradit sochou Schumpetera, který je uctíván pouze v Japonsku. Japonci koupili Schumpeterovu knihovnu a nábytek a vytvořili jeho kult, Schumpeterovým skutečným vítězstvím je ale zhroucení keynesiánského náboženství; a jak známo, zhroucení náboženství s sebou nese bolestné důsledky.

Druhou kategorií odpůrců jednotné měny tvoří bankéři. Stačí nahlédnout do účetních knih bank a zjistíme, že bankéři vydělávají zejména na změnách kurzů a směnárství. Spolu s nastolením jediného směnného kurzu v Evropě a s menším počtem devizových operací nesporně dojde ke snížení počtu pracovních míst v evropských bankách, zejména v londýnské City, ale i jinde. Úzká vrstva zaměstnanců bankovního sektoru tím bude poškozena. Je jisté, že kdyby o jednotné měně hlasovala pouze londýnská City a předplatitelé Wall Street Journal a Financial Times, žádná jednotná měna by nebyla. V lednu 2000, jakmile jednotná měna vstoupí v platnost, se ostatně chystám své protivníky rozpitvat a uveřejnit výběr z článků Wall Street Journal, Financial Times, Herald Tribune, i z článků různých komunistických stran a všech Le Penů, kteří byli rozhodnými odpůrci měnové unie (...)

Mnoho lidí v Evropě se z nejrůznějších důvodů daných minulostí, přítomností či budoucností, obává Německa. Musíme si tudíž ujasnit, je-li jednotná měna politickým triumfem Německa, či ne. V jistém smyslu vítězství německých ekonomických myšlenek představuje, i když jsou tyto myšlenky považovány za německé jen proto, že je Německo v roce 1947 přijalo za své: německá měnová reforma – z historického hlediska je zábavné to připomenout – byla provedena navzdory skepticismu okupačních úřadů a mínění anglických, amerických a francouzských úředních činitelů. V roce 1947 oficiální tisk ostatně oznamoval totální krach německé měnové reformy, která se měla v téže roce uskutečnit. Obvykle slyšíme o úspěšných prognózách, v tomto případě však největší světoví experti ohlašovali katastrofu. Nestalo se tak. Stále však přetrvává pocit, že právě tím se Německo odlišuje a získává na síle. Problém však stojí jinak. Jeho podstata tkví v tom, zda po zapojení do většího systému se monetární úspěch Německa projeví jako jeho specifické vítězství, nebo dojde-li naopak k jeho vstřebání a k přisvojení německého výsledku celkem větším než samotné Německo. Jsem stoupencem této myšlenky a myslí si to i značná část německé veřejnosti. Pokud se pozorně podíváte, kdo je odpůrcem jednotné měny v Německu, zjistíte, že pokud jde o monetární oblast, opírá se německý nacionalismus o ortodoxii německé marky. K těm, kteří jsou v Německu nejvíce odhodláni bojovat proti společné měně, nebo alespoň klást nástrahy, působit zpoždění, žádat odklady, stěžovat si, reptat, patří lidé, kteří se domnívají, že se společnou měnou Německo přichází o svůj úspěch, svoji odlišnost, že zřeknutím se německé marky se zříká svého největšího úspěchu a části své identity. Problém existuje; můžeme vyslovit poněkud machiavelistickou, realistickou myšlenku: „Pokud bychom chtěli oslabit roli Němců v Evropě, musela by jednotná měna ztroskotat.“ Jsem přesvědčen, že někteří odpůrci jednotné měny jsou motivováni právě takto. Můžeme uvažovat o rovnováze či provádět politické kalkulace, tento fakt zůstává. Intelaktuální opozici či skepticismus vytvářejí tedy tyto tři sféry. Druhý problém je „s kým“. Vidíme ostatně, že se okamžitě vynoří německý problém. Problém „s kým“ vznikl tím, že italská vláda k všeobecnému překvapení, a navzdory veškerému očekávání, úspěšně provedla reformy a španělská vláda postupovala rychleji, než se myslelo. I když se nedá mluvit o jistotě, je pravděpodobné, že bude vážně zvažován vstup Itálie a v poměrně krátké době i Španělska. Stejně tak je tomu s Portugalskem. Důsledkem je politická diskuse mezi Francií a Německem; Francouzi se automaticky staví na stranu latinských zemí, zatímco Němci, v oblasti monetární krajně konzervativní, s velkými obavami přivýkají myšlence, že by tyto země mohly vstoupit do měnové unie, a pro Italo-Španěly dokonce vymysleli zlomyslnou přezdívku „Club Méditerranée“; přirovnávají je tak k bezstarostným prázdninovým hostům narušujícím německý řád jednotné měny. Objevuje se tudíž politický problém, který vyřeší až diskuse mezi zastánci latinských zemí a těmi, kteří se domnívají, že členy měnové unie se mohou stát pouze země, které již dnes splňují podmínky, eventuálně země, které skýtají potřebnou věrohodnost, že je splní v nejbližší budoucnosti. Implicitním jádrem rozpravy centrálních bank a připomínek jak Němců, tak i některých Francouzů, je myšlenka, že k pěti podmínkám musí přistoupit věrohodnost. Problém věrohodnosti ovšem spočívá v tom, že ji nelze objektivně měřit

a že nikdo přesně neví, co to je. K přijetí budou proto Italové potřebovat něco podstatně významnějšího, než svůj nedávný úspěch uspokojující kritéria. Třetím důležitým politickým problémem je problém monetární politiky, další zdroj potíží mezi Francouzi a Němci. Francouzi nostalgicky vzpomínají na inflaci a globální hospodářskou politiku a přejí si, aby byl vedle centrální banky vytvořen evropský orgán, který by definoval hospodářskou politiku umožňující stanovit jiné cíle, totiž takové, které by politiku stability cen doplňovaly, nebo ji konkurovaly. Na německé straně je to interpretováno jako vůle zřít se stability cen nebo centrální banku politizovat. Pokud je debata vedena velmi neutrálně, je problém snadno řešitelný: stačí vymezit pravomoce Hospodářské rady uvnitř Rady Evropy, která převezme určitou část rozhodování přesně tak, jako německá vláda rozhoduje souběžně s Bundesbankou. Jestliže se však do debaty přimíchá trocha ideologie, a v tom si Francouzi libují, vzniká u Němců podezření, že chtějí prostřednictvím hospodářské politiky zpochybnit monetární neutralitu, na jejímž základě byla zbudována Bundesbanka. Obavy ze ztráty této neutrality by část německého veřejného mínění zneklidnily a z těchto dvou důvodů by pochopitelně zneklidnily i německou vládu. V této oblasti tedy panuje mírné napětí; pro tuto chvíli bylo zažehnáno dohodou o stabilitě, může se ale kdykoli znovu vynořit. Obtíže jako vždy tkví spíše v postranních myšlenkách a ideologické gloriole než v realitě. Zbývá čtvrtý problém, problém rozpočtu. Někteří z oponentů nebo skeptici, ba i indiferentní, říkají: jak vytvořit jednotnou měnu v poměrně omezeném federalistickém systému bez federálního rozpočtu, to znamená bez možnosti ústřední rozpočtové autority kompenzovat rozpočtovými rozhodnutími o výdajích a příjmech důsledky existence jediné měny, zavazující k reálné adaptaci? Tato debata je příliš teoretická; pokud by totiž bylo třeba se zavedením jednotné měny čekat, až evropský rozpočet dosáhne 10% HNP celé Evropy, budeme nuceni čekat na příští světovou válku, protože rozpočty se zvyšují pouze tehdy, když světové války vyvolají růstový efekt. V 19. století stoupl rozpočet kvůli válkám o 10% až 20%, válka 1914-18 byla rozhodující; 2. světová válka umožnila vzrůst HNP v oblasti veřejných výdajů o 20 až 35%; pokud by jednou došlo k 3. světové válce a Evropa válčila s Asií, evropské veřejné výdaje by bezpochyby vzrostly o 10-20% HNP a po skončení války bychom se mohli pustit do sociálních výdajů, jak tomu bylo v roce 1945. V tuto chvíli žádná z evropských demokracií ve své nynější podobě, žádné evropské voličstvo nebude hlasovat pro masivní zvýšení evropských daní nebo převod národních veřejných výdajů na evropskou veřejnou autoritu. Budeme tudíž prožívat rozpočtový *status quo*. Rozpočtový *status quo*, to jsou národní rozpočty, z nichž 1% bude odváděno jako evropská daň, s možným zvýšením až na 3-4% pro země, které budou tohoto systému využívat. Uvažme, že Řecko a Irsko dnes čerpají z evropského rozpočtu 3 nebo 4% HNP, což není zanedbatelné. Může dojít k malým změnám, v průběhu deseti nebo dvaceti let možná dosáhneme 1,5 nebo 2%, předpokládáme však, že pokud bude měnová unie ustavena, bude fungovat bez federálního rozpočtu. Pravověrní namítají: jak se vyrovnáte s potížemi? Myslím, že žádné potíže nebudou. Lidé připomínají příklad Spojených států a říkají: „Ve Spojených státech jednotná měna existuje, ale americký dělník se stěhuje z Massachusetts do Kalifornie.“ Je to pravda. Pokud ale chcete 4000 km urazit v Evropě, musíte jet hodně daleko, ba dokonce Evropu opustit. Evropa nemá americkou rozlohu, nebude tudíž mít ani americkou mobilitu; volný pohyb se bude odehrávat v evropském měřítku, například z Belgie do Nizozemska, z Alsaska do Německa, z Piemontu do Francie. Od Evropy nelze očekávat rozpočtové kompenzační jevy, které jsou asi nutné ve Spojených státech. Druhou odpovědí na kritiku absence rozpočtové politiky je to, že rozpočtovým potřebám budou odpovídat evropské národní rozpočty. Pokud dojde například k tomu, že jednotná měna přivede Holandsko, Belgii, Německo či Francii do finanční tísně, protože některá z těchto zemí bude stát před konkrétním problémem, budou ho řešit poplatníci této země, případně za pomoci poplatníků z jiných zemí. Evropa tedy bude nucena zavést systém rozpočtového vyrovnání reálných potíží vycházející z národní autonomie a pro příštích deset či dvacet let na sny o federálním rozpočtu zapomenout.

Svůj výklad zakončím poznámkou o pozici České republiky. Domnívám se, že se Česká republika nachází ve stejné situaci, v jaké se nacházela Francie, Itálie, Belgie a Německo těsně po válce. Tyto země měly na výběr mezi nejrozumnějšími monetárními systémy. Francie a Itálie zvolily svým způsobem snadnější cestu a inflaci. Nebyla vynucena skutečnou situací, jak je to občas prezentováno, jednalo se o volbu politických, sociálních a průmyslových špiček těchto různých zemí. Německo učinilo jinou volbu. Německá historická zkušenost zaznamenala větší úspěch než historická francouzská

nebo italská. Důkazem je i to, že Francouzi s dvacetiletým zpožděním začali napodobovat Němce a Italové s třicetiletým zpožděním Francouze a Němce. Domnívám se proto, že Česká republika stojí před velmi jednoduchým problémem – vědět, kdy vstoupí do měnové unie. Jsem si téměř jistý, že pokud bude měnová unie ustavena, Česká republika se dříve či později stane jejím členem; sama však musí zvážit potíže spojené buď s rychlým vstupem, včetně všech omezení, které toto rozhodnutí obnáší, nebo s pomalým vstupem znamenajícím více možností devalvace, vyšší úrokové míry, větší možnost politických kompromisů, možná i zachování systému poměrného zastoupení, atd. Na jedné straně stojí výhody inflace, flexibility směnného kurzu a jeho adaptace, na straně druhé výhody reálných omezení a úsilí o zvýšení produktivity, jež přísná měnová a monetární politika implikuje. Je to otázka politické volby. Vzhledem k tomu, že se Francie v průběhu čtyřiceti let rozhodla pro obě možnosti, nedovolil bych si České republice seabemín radit.